

Nazwa i ludność miasta Koźła

na Szląsku.

Na Szląsku, nawet w zupełnie niemieckich okolicach, istnieją miejscowości, których nazwa pochodzi od polskiego słowa „kozioł“ (po czesku i morawsku „kozel“), co dowodzi, że owe miejscowości zawdzięczają Polakom początek i na polskiej pierwotnie wzniosły się ziemi. Takimi są: Kosel pod Wrocławiem, Koselitz pod Głogowem, Kosław (1402 r.) pod Bolesławcem (Bunzlau), Kosła pod Żeganiem, pod Nisą (1254 r.) i pod Sycowem, Kozła pod Rozborkiem (Rothenburg), Kosłow w powiecie gliwickim, Kosławu w powiecie nowotargkim (Neumarkt), Koslitz w powiecie bukowskim (Lüben), Kosłowagura w powiecie tarnowickim, Kösling (1274 r.) zwane dawniej Coselow, Coselowe, Cossolaw, po czesku Kozluwky, po polsku Kozłówko, w powiecie głubczyckim¹⁾, jako też wieś Stare Koźle w powiecie kozielskim, wymieniona po raz pierwszy 1441 r. i leżące po drugiej stronie Odry w tymże powiecie miasto Koźle, zwane po łacinie Cozla, Chosle, po niemiecku z początku „zur Kozil“, później Kosel, Kossel, Cosel²⁾.

Z tego więc względu dziwnym był rozkaz rejencyi opolskiej, dany dnia 12 czerwca 1863 r. radcy ziemiańskiemu i magistratowi kozielskiemu, aby urzędownie pisano Cosel, a nie Kosel, chyba że chciano zatrzeć tym sposobem polski początek miasta.

O powstaniu Koźła rozmaite krążą wieści. Otóż podobno Wołosi (tak zwano trudniących się hodowlą bydła górali z pod Bielic, Jabłonki i Frydka) zwykli byli pędzić mnóstwo kozłów i owiec w okolicę dzisiejszego Koźła, wymienionego jako zamek po raz pierwszy w r. 1068, jako miasto 1133 r. i stąd to miała powstać nazwa jego oraz herb — trzy koźle głowy.

¹⁾ Stanisław Drzażdżyński, Die slavischen Ortsnamen Schlesiens. Teil I.: Kreis Leobschütz. Program gimnazjum głubczyckiego 1895/6.

²⁾ Weltzel, Geschichte v. Kosel. 1888, str. 606.

Podług innych, wznosił się niegdyś nad Odrą obronny zamek, własność trzech braci Kozłów, którzy z niego na zbójcekie wypadali wyprawy, aż ich wreszcie podstępem schwytano i z okna zamkowego zrzucano. Oni to mieli u stóp zamku zbudować miasto, które od nich wzięło herb i nazwę. Gniazdo Kozłów miał zburzyć 1163 r. książę Mieszko z rodu Piastów, pan na Cieszynie i Raciborzu.

Z tem podaniem stał zapewne w związku starożytny zwyczaj, który ustał dopiero w r. 1786.

Otóż w dzień św. Jakóba przystrajali starsi cechu rzeźniczego w Kozłu kozła, wyłaczając mu rogi i obwieszając go mnóstwem wstążek. Kozła tego oprowadzał cech rzeźniczy wśród wielkiego zbiegowiska ludu po wszystkich ulicach, drażniąc go i do beczenia pobudzając. Wreszcie wprowadzono go na starą wieżę, wznoszącą się ponad raciborską bramą i starano się wśród wesółych okrzyków gawiedzi przymusić go do zeskoczenia, a gdy się wzbraniał, strącano go przemocą. Zwykle biedny kozioł łamał sobie nogi, poczem dobijano go nożem.

Gdy się o tym zwyczaju dowiedział pruski minister Hoym, zakazał 1786 r. magistratowi wyprawiać takie widowisko, ponieważ, jak się wyraził, zasługiwało samo przez się na potępienie, ludzi pobudzało do próżnowania, hulatyki i swawoli, a mianowicie zły wpływ wywierało na młodzież, która przez to przyzwyczajała się do katowania zwierząt, a nawet srogiego obchodzenia się z ludźmi.

Nazwisko Koseł nosi kilka rodzin niemieckich. Jedna, hrabiowska, miała posiadłości na Szląsku, nad Renem i w Saksonii; z niej to pochodziła słynna kochanka Augusta II. W Prusach dotąd istnieje rodzina v. Coseł, a w r. 1880 pozwolono potomkom dzielnego obrońcy Kozła z r. 1807, Dawida Neumanna, nosić nazwisko v. Neumann-Coseł.

Istniała też nigdyś w katedrze wrocławskiej „Kozła kaplica“ (Koseler-Kapelle).

Najstarsza pieczęć miejska z trzema kozłemi głowami, znajdująca się przy pewnym dokumencie w stanowem archiwum w Bernie (Brünn), pochodzi z r. 1342.

Ludność miasta Kozła była pierwotnie zupełnie polską, ale odkąd Kaźmierz II., pan Kozła, jako pierwszy ze wszystkich Piastów szląskich oderwał się od Polski i uznał swym zwierzchnikiem króla czeskiego Wacława, zaczęli napływać do Kozła Niemcy lub zniemczeni Czesi. Wynarodowienie miasta szybko postępo-

wało za czasów królów czeskich z rodu Luksemburgów i ziem-
czałych książąt oleśnickich, którzy od r. 1355—1476 byli w po-
siadaniu Koźła. Później znowu wzmógł się żywioł polski, a wnio-
skować można z tego, że za Jana Oppersdorffa, który od r. 1563 do
1584 trzymał Koźle zastawem, kazano po polsku we farze, a po
niemiecku w kaplicy N. P. Maryi. Pisano po morawsku, mówiono
po polsku, a ubierano się po niemiecku.

W XVIII. wieku pewien proboszcz kozielski przetłómaczył
łaciński dokument fundacyjny Bractwa literackiego na język cze-
ski, „aby go członkom tegoż zrozumiałym uczynić“. Śnać więc
wówczas nie robiono różnicy pomiędzy językiem polskim i cze-
skim, gdyż mieszkańcy Polacy dobrze rozumieli język czeski.

Wszystkie akta sądowe, rachunki, kwity i listy pisano w mo-
rawskim języku aż do zajęcia Szląska przez Prusaków w r. 1741.

W opisie miasta z r. 1645 pojawiają się już całkiem nie-
mieckie nazwiska obok polskich lub czeskich: Bieniaszków, Bol-
ków, Cichotów, Drabków, Dudków, Dworaczków, Fiałków, Gor-
kosów, Karazinków, Koczerów, Koźłów, Kuczmendów, Kozub-
ków, Krupów, Labańskich, Nieboraków, Orlików, Przygodów,
Sidków, Sierpów, Sterbów, Szadków, Świętków, Tłustych, Wa-
wrzeskich, Wielkowskich, Wyspałów.

Gdy po przejściu Szląska pod panowanie pruskie, niemieccy
urzędnicy, żołnierze i rękodzielnicy napłynęli do Koźła, prze-
ważył język niemiecki. W r. 1832 było na 1284 katolickich mie-
szkańców 252, którzy tylko polskim językiem władali; w ogóle
mówiono w mieście po niemiecku. W r. 1867 liczyło miasto
3819 Niemców, Polaków zaś tylko 601. Natomiast okolica pozo-
stała polską z wyjątkiem kilku posiadzicieli ziemskich i osady
Pawłowizny (Gnadenfeld), kolonii Hernhutów.

Dr. Stanisław Karwowski.

Przyczynek do historii przesądów.

(Rozstrzelanie cholery na Syberji w 1892 r.).

Ludność rosyjska północnych stoków Ałtaju, rozsiana nie-
wielkimi grupami a pomieszana terytoryalnie z ludkami Uralsko-
Ałtajskiej grupy, przedstawia dla etnologa bardzo ciekawy obraz;
dwa światy zetknęły się tu i pomieszały z sobą. Poglądy ludów
Uralsko-Ałtajskich przesiąknęły powoli w ludność rosyjską, która